

תלפיות

ר ב ע ו י

להלכה אנרה ומוסר היהדות

בהשתתפות: **שמואל ק. מורסקי**
העורך: **שמואל ל. זאב**

שנה א חוברת א

ניו-יורק, תשרי, תש"ד

המטרה והתכנית

לא היו עוד ימים, שהפיזור לישראל נתגלה בהם ככל מורא, וגם לא כלי גילוי השכינה שבו, כבימים אלה. וכשעה שמפורים — כנס.

מרכזי היהדות באירופה, שהתורה בנתה בהם בית והשכינה קן לה כמשך דורות, נחרסו. אבל ההשגחה עליונה המוחצת ומרפאה הקדימה רפואה למכה, והקימה שני מרכזים לפורוי ישראל, שלא שלמו בהם שמד ובוה. כל הכתוב לחיים שלמים ומתוקנים נמלס לא"י. וכל מי שעלה בגורלו להשתתף בהרחבת אהל שם על פני היבשת האמריקאית, שאליה נלקטו ובה נקלטו חמשה מליונים מישראל, יחד עם בני עמים וגועים שונים, הנלחמים לחרות הדת והדיבור ולהשתתרות מחרפת הפחד והרעב בעולם, באו לכאן.

כנסת ישראל באמריקה גדלה מעתה בתפקידיה ובאחריותה. מאחות קטנה, בחינת "עילם שוכחה ללמוד ולא זכתה ללמד", היתה לאחות גדולה, שאליה ישאו עיניהם שאר קבוצי הגולה. אף עמדתה של מדינת ארצות הברית בעולם שאחר המלחמה, תגרום להגדלת השיבות של הקיבוץ היהודי בה, בעיני שאר הישובים היהודיים בעולם.

ספרים שנתקבלו במערכת

חומש תורה שלמה. ערוך ומסודר על פסוקי התורה עם באורי הערות והגהות ע"י מנחם מ. כשר, חלק שמיני (כרך השני) על פי שמות, ניו-יורק, תש"ד, רע"ב עמודים.
לחמשה חומשי תורה עם הערות בשם מעשי חפץ חיים על התורה, באורים ומפורשים למלך" על פסוקי נ"ך ומאמרי חז"ל, שאמרו מפי רבינו הגדול הגאון הצדיק מרן ר' ישראל מאיר הכהן זצוק"ל (חפץ חיים) עם קיום קצרים לתולדות ימי חייו וי"ז מאמרים שפרסם לחוקק התורה והיהדות, נערך ונסדר ע"י הרב שמואל גריינבאן, ניו-יורק, התש"ג, רבי"ז עמודים.
שטרי טרזא, חלק א' הלכות אספורוסות יתומים ולדים ונכסים עובדים מוסדות הצבור צדקות והקדש ערוך ומסודר ממני הצעיר באלפי ישראל בן ציון מאיר חי עזיאל בן אליעזר אבי עטר וצ"ח הר"ג יוסף רפאל עזיאל זצוק"ל ראב"ז מקודש בעיק"ת ירושת"י, פנייה"ק ירושלם ת"ו שנת שערי

עזיאל היא תר"ש לפ"ק יו"ל בסיוע "מוסד הרב קוק" שי עמודים.
באר האבות, באורים וחודשים על מסכת אבות מאת הרב מנחם מרדכי פרענקל תומלים שנת התש"ד לבי"ע, פילאדלפיה פא. תע"א 279 עמ'. בסופו אוסף נאומים באנגלית 26 עמ'.

נספי נאומים מאת הרב יהודה לעווניאז'ני הוצאת בית מסחר ספרים "פרנס", ניו-יורק, התש"ג, 188 עמ'.

שירי ר' יהודה, הגוי הוצאה לעמ, אסף שירי קדש וחול, ערוך ומבואר על ידי ד"ר שמעון ברנשטיין, הוצאת "עונג" על יד ההסתדרות העברית באמריקה, ניו-יורק, תש"ה, 336 עמ'.

המוסר והמספספ בישראל מאת הרב ד"ר שמעון פרדבוש, הוצאת "עונג" על יד ההסתדרות העברית באמריקה, ניו-יורק, התש"ד, 241 עמ'.

התהוות התלמוד בשלמותו מאת ד"ר אברהם חיים, הוצאת המוסד לזמרון אלכסנדר קהניס ניו-יורק, תש"ג, 257 עמ'.

דבר זה מחייב את הקיבוץ היהודי באמריקה לצאת בעקבי מרכזי הגולה הגדולים שבכל הדורות, ולרעות על משכנות הרועים הרוחניים ששרדו לפליטה.

ביום שידובר על כנסת ישראל באמריקה כעל מרכז היתדות שמוחוץ לא"י עליה להיות כחומה במסודות תורה גדולים, שמגדלים תלמידי חכמים. מוסדות כאלה הולכים ונוסדים בניו יורק ובשאר ערי המדינה. מספרם מועט. ויש, שעוד לא נשתרשו ונתערו כחיים היתודיים האמריקאיים. לפריקים נראים הם כאילו מחוץ למקומם, כפרשת, "ויהי בנסוע הארון" שאינה במקומה בתורה, ותקועה בין פורעניות לפורעניות; "ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים" — כתינוק הבורח מבית הספר, מזה, ו"יהי העם כמתאווננים", מזה. והרבה יש לעמול כדי ליצור את צנורי ההשפעה החדידת בין אנשי התורה והעם.

אחד מצנורי ההשפעה הכרוקים הוא העתון. ולא עתון היומי, השבועי, והחדשי הכתוב כאן מדבר. כאלה, שהם בחינת ספר וסיף כאחד, והשפעתם רבה, נמצאים אצלינו. מהם כלליים ומהם רבניים ותורניים הממלאים את תפקידם כאמונת. הכוונה היא כאן לכלי מכבא צנוע ומוגבל, שאינו משמש בנואה לרשות הרבים, ולכל ההומה ומהומה בתוכה, אף לא לרשות היחיד, שהספר הוא תחומן, כי אם לצדי רה"ל, שהעובר בהם רואה את היחיד בד' אמותיו מזה, ואת הרבים מזה — רבעון. הרבעון מכנים את הקורא לאהל החכם עם תלמיד, בחינת, "קום וירדת אל בית היוצר ושם אשמיעך את דברי". ומוציא את היחיד, לא כשהוא מהלך יחיד, כי אם כחבורת חכרים ותלמידים, מסתר אהלך לרחוב.

מטרת הרבעון, "תלפיות" היא, לזמן לאכסניא תורנית ספרותית את אנשי התורה פלימי החרב והשביה שבכל הארצות, לעשות אוניו לתורתם ולהגות רוחם, ולהנך עפ"י דרכם תלמידים ותקים חדשים העתידים להמשיך את מסכת היצירה של תורה בעולם. יסוד הישך-חדש, בחינת, "שפיית" הוא יסוד.

מאז ירשה חכמת ישראל מקומה של תורה באשכנז, וכלל הארצות שתפסו במנהגה, נימל פעם תורה, והפך ממתוק למר, כפי חלק גדול מן העם. והתורה עצמה, שביסוד סידורה הונח הכלל, אין מוקדם ומאוחר, אולי מכוונה להקחות את החוש הכרונולוגי-סטורי של הלומר, ולהדד בו במקומו את החוש התלמודי-מעשי, הפכה לחכמה, שעיקרה הבחנה

וּפְסוּרֵית בְּלִשְׁנֵית. וכמתירים תכבה נפש כל חכמי תורה להתחדשות ספרות התורה, במקורה הברוך והבלתי פוסק, שאם יאמרו יש חכמה בתורה יאמינו.

הרבה התקשרות נפשית בנצחיות התורה ובדברה לאף דור, והרבה התכשרות עצמית להבנת התורה לעמקה ולאמתה, נחוצות כדי לשוב ולהמתיקה כפי כן דורנו. אף השימוש בכל המכשירים המכניים, המפנים את דרכה של תורה וסוללים נתיב חיים אליה דרוש. למשל, דברים שאינם צריכים לגוף נושא נידון, ויכולים עפ"י ענינם לבוא כהערות שבשוליו, אינם צריכים להאפיל על הקורא בבואם בפנים המאמר. דבר זה אינו חדש, שהרי גם בנמרא המציאו אמצעים טכניים כ"גופא" ו"אמר מר" כדי לפרק מן הסוגיא עצמה את עומם הענינים הניתנים לדיון בפני עצמם. בקצור, דברי תורה ניתנים להיכתב בלשון בני אדם. ברם, צריך להודות, שהלכה אינה ניתנת להתחוויר ולהעשות כמים המושכים את לב האדם, שהרי לא כאגדה ההלכה. גם לשון ההלכה היא לעצמה, ככמה מקצועות אחרים שנתייחדו להם דרכי דיבור משלהם.

ישנן הרבה פנות בחדרי תורה, שהעמדו בקרן אורה בעשרות השנים האחרונות ע"י גילויים חדשים. למשל, ספרות המדרישים והגאונים. ספרים שלמים וקטועים, חבילות תשובות ופירושים עלו בידנו מן הגניזה ומאמתחת כתבי יד שהיו חבושים וטמונים. מהם נתפרסמו במאספים ובקבצים, בספרי-שנה ובספרי-יובל מכל המינים, ומהם גם שנמדדו ונאספו בספרים. רובם נעשו בידי בעלי מלאכה אחת, בעלי אספות. שרדו ויגעו, וקראו והעתיקו, ועטרו את הדברים בעימור הערות משלהם. אבל רובם של דברים אלה הם עדיין בגדר ספרות חיצונית, ויותר ממהומה אינם מביאים כמוחו של הלומד המבקש תורה והלכה ברורה. כדי שיתבררו ויתלכנו הדברים, צריכים להיוקק להם מעתה תלמידי חכמים שתורתם אומנתם, ואחרי הגיון וגיעה, בירור וגיפוי, בדיקת פנים, והשוואות, יעשו למתורצים, שיהא אפשר להשיב מהם ועליהם בכית המדרש.

אם אור החיים המתחדשים בא"י. דיני יבמות וכתובות, גיפוי וקידושי, ירושות וצוואות והקדשות, שבו ונעשו חקים חיים וקיימים בדבר שלמוץ בא"י. חיבורם אל החיים מעורר תקוה כי שוב תיעשה ההלכה במקצועות

אלה פרה ורבה כנטיעה, ותיענה לכמה שאלות חדשות. וכבר נתחדשו כמה הלכות בבית מדרשם של משרדי הרבנות בא"י, ביחוד בעניני סידור הדין וכדומה, ומורגש הצורך לסרסר את ההלכות ולהביאן בפני חכמי הגולה שיענו בהן גם הם את חלקם.

ובמקצוע האגדה ומוסר היהדות, הן רבות השאלות האומרות: דרשוני וחיו.

שנים הם הדברים המכשירים קיבוץ של גולה לחבת הקודש שהיתה נודעת מן העם תמיד לשם מרכז גלותי: לשון משותפת עם התפוצה כולה — לשון הקודש — ועמידה כאורה של א"י. שני אלה הם ממדת הרבעון.

דברי החכם מכל אדם: "טוב אחרית דבר מראשיתו", עושים סייג להרצאה ארוכה ומפורטת על המפרה והתכנית של הרבעון. ותקנתו היא, שקוראיו ירדו לסופו של אותו פסוק, ויתייחסו אליו באורך רוח.

ברין מוכר גוף החפץ של משכונו ביד אחר *

מאת חיים העליר

בזון"מ (סי' רי"א) כתב הש"ך (ס"ק ה') בשם התוס' בי"מ ד' ע"ג: במי שיש לו משכון ביד אחרים, דמה שיתר על החוב יכול להקדיש ולמכור אבל גובה תחילה חובו. ויש חולקין, דאפילו המותר אינו יכול להקדיש ולמכור כו', ויש לחלק דדוקא בהקדש אבל במכירה כ"ע מותר דיכול למכור עכ"ל. ובתה"מ שם ס"ק ה' כתב בכוונת הש"ך, דדוקא בהקדש, דאם יהול ההקדש על מה שיתר על החוב ה"י אסור לדור בו, דבמעילה קאי, מטעם דההקדש שותף בו, כמש"כ התוס' בערכין (ד' כ"א) לכן אין ההקדש חל כלל, כדי שלא יופקע שעבוד המלוה ולפ"ז במכירה, דאף כשהוא רק שותף יכול לדור בו, ודאי חלה המכירה דבחלות המכירה לא נפקע זכות המלוה וע"כ יכול למכור כו'. והיבית ולמכור שכתב הש"ך הוא ס"ס כו' ע"ש.

והנלע"ד דהנה המרדכי בב"ב ס"פ המוכר את הספינה כתב וז"ל: במשכון דאינו יכול להקדיש לפי שאינו ברשותו כו' והא לך תשובת ר"ת ואשר שאלת אם אדם יכול לאסור משכונו על חברו מההיא. דהקדש מפקיע מידי שעבוד, והיא לאו ראי' היא. דמוקמינן ליה בדאיתא ברשות מקדישו, כי היכי דמוקמי' לה בחמץ שהוא ברשות ישראל. אבל בהריגתו אצל א"י לא אמרינן דמפקיע. כדמוכח בפסחים, ואע"ג דבדיניהם אין בע"ח קונה משכון. ועוד אמרינן פרק אע"פ, הא לא דמיא אלא להקדישה אח"כ, לכשאפדנה, אבל ביותר מכי שיש למלוה על המשכון מצי מקדיש ליה כו' והובאה שיטה זו של המרדכי ביד"ד סי' רנ"ח סעי' ו' ברמ"א. ועיי' בד"מ שם. וכוונת המרדכי היא לכאורה, דהא דהקדש מפקיע משעבוד, הוא רק היכא דאי' ברשות מקדיש, כמו בחמץ דאמרו הקדש מפקיע כו', דבחמץ מצינו בפ"י דאמרו בפסחים (ד' ל"א) דבהריגתו לא"י אינו מפקיע, והא דאמרו דחמץ מפקיע אין זה אלא אם הוא ברשות הלוה, א"כ מוכח מזה, דה"ה בהקדש מפקיע, שלא אמרו כן היכא שהוא קני מעכשיו, כה אמרו דא"י שהלות לישראל מותר בהנאה, אבל בלא א"ל מעכשיו נאסר בהנאה. משום דא"י לא קני משכון, א"כ מה זה שכתב המרדכי להוכיח מהא דהריגתו אצל זה הרי לא אמרינן דמפקיע, דה"ה דאינו יכול לאסור משכונו כשהוא ביד אחר דהא באמת מוכח משם להיפך, דדוקא משום

* מימי חרפי, כסלו תר"ס.

ספרים כללי לכל ישראל בארץ ישראל בעיה"ק ירושלים שהוא אחד האמצעים היותר כשרים והיותר נכבדים להכשיר את ישראל לבוא לידי התודעות עממיתו השלמה בלי פלגות השקפות ודעות. על רצפת, בית ספרים' כזה, הגועד להוות אוצר כל חמדתנו וספרותנו בכל המקצועות, הלא יגששו החרדים והמשכילים יחד מבלי השיג איש גבול רעהו, בית ספרים' כזה הוא מרכז בתוכו את הנפש הישראלית לכל גזניה השונים, הוא מקדש מעט בכל מלאו מובן המלה". והוא מוסיף לתבוע מה"סניגורים" שיעמדו בדבורם, ואומר: "טוב, איפוא, הננו מקבלים את דברי הסניגוריא במלואם, והננו נותנים לפניה בזה מקום להוציאם לפעלם. הוציאום! הבה ונראה!"

(46) במאמר זה הובאה רשימת הנדבות לבנין הספרייה שואספו עד אז מגוייבי חו"ל וארץ ישראל, וכללו ביחד 5991 פראנק 85 סנטימים. את הוצאות הבניה העריכו בסכום של חמישים אלף פראנק.

אמת ואמונה

מאת זאב גאלד

א. טבע או הרגל

רבי באו לידי הכרה שכח האמונה שלט בעולם מאז יצר אלקים את האדם על האדמה, ולא היתה תקופה שבה חי האדם בלי אמונה ודת. החוקר א. מניס כותב: "הכל מודים בזה כי האמונה באלהים, הכניעה וכריעת הברך לפניו, היא סגולה מיוחדת לכל בני האדם. האדם הוא בעל דת מעצם קדמותו, והיא כמו גלדה עמו יחד. ההתעוררות הדתית איננה תולדה של כח מיוחד, שמקומו מחוץ לתחום התכונות הראשיות אשר לטבע האנושי, מקורה בעצם נפש האדם ובמזג רוחו".

"אין כל ספק", הוא כותב, "כי יחד עם הדעת שנתעוררה בלב האדם להכיר את עצמו ואת העולם שמסביבו, הריגיש גם את הנחיצות לבקש איזה כח נשגב אשר בו תלויות מנוחתו ושלוות נפשו. בלי כל סבה צדדית מתעוררת בקרבו האמונה באיזה עצם, אשר השפעתו רבה על כל העולם החיצוני, וכן על עולמו הפנימי; אמונה בעצם נשגב המשתתף איתו בכל רגשותיו ומשאלות לבו, ואשר ידיו רב לו להוציאן לפעולות ידים".

גם הפילוסוף האנגלי פרנסיס בעיקאן במאמרו "על הכפירה" אומר: "אני מכחיש לגמרי שיש כופר אמת בעולם, כי בטבע האדם להיות מאמין, והאומר שהוא כופר אינו אלא מרמה את עצמו, כאשר הוא רוצה לחטוא. והאמונה באלהים מפריעה בעדו". לדבריו כיוון לכך דוד מלך ישראל באמרו: "אמר נבל בלבו אין אלהים וגו'". הנבל א ו מ ר ב פ י ו ש ב ל ב ו אין אלהים, כדי שישגי את מטרתו, והיא "ה ש ח י ת ו ה ת ע י ב ו ע ל י ל ה".

דעה זו של חכמי העולם אינה עולה לכאורה עם דעת חכמינו ז"ל. מדבריהם אנו רואים, שהאדם איננו מאמין מטבעו. האדם הראשון היה שלם בתכלית השלמות, יציר כפיו של הקדוש-ברוך-הוא, ובאפיו הפיח הא"ל יתברך נשמת חיים, ובכל זאת החליטו: "אדם הראשון מין היה" (סנהדרין ל"ח, ב'). צווי אחד צוה אותו אלהים, לבלתי אכל מעץ הדעת, והוא עבר עליו ביום

העולם. אכן אם לא טהורה היא, ומקולקלת, הרי היא מביאתו להאמין בשטויות ובהבלים, ואותו כח נהפך למהרס ומחריב.

אמונה של העולם הוא. שתמיד נמצאים בו בני אדם הרוצים להשתמש בכשרות גדול זה של האדם כדי לנצלו לצד הרע. מצד אחד, מופיעים תמיד נוכחים ורמאים יהודיעים להשתמש בחולשתם של המון הפתאים, לשעבדם, להכניעם ולעשקם, כאשר עשו מעולם יהודים מלכם ומוליכי השולל את התמונים. ומהצד השני, ישנם אנשים תמימים, בעלי הזיה וחלמי חלומות אשר שוא ידברו, המאמינים בעצבים, בשדים וברוחות, וכל מיני בלחות, ובכסם המלוה את בעלי החזיה הללו, עלולים הם ללכת הועה ולהחריב עלילות. בעלי הזיה אלה מופיעים כבעלי-אידיאל גדולים המוכנים להקריב את עצמם, ותוך כדי כך גם את כל הקרוב להם, רעיםם ובניהם, כאשר עשו המקריבים את בניהם למולך.

תנאי יסודי נדרש איפוא לאמונה. עיקר גדול שבלעדיו לא תחכן האמונה הטהורה. והוא, ה ד ע ת . חייב אדם להבין ולהשכיל מה לקרב ומה לרחק, ולא להיות כפתי המאמין לכל דבר, "אם אין דעה — הבדלה מניין?" רק בכח הדעה מוכשר האדם להבדיל בין טוב לרע ובין עצבים לאל יחיד ומיוחד. אלהי ישראל נקרא אל דעות, כי רק בדעה אפשר להאמין באלהים אמת. ואמרו: גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות, שנאמר, כי אל דעות ה' (ש"א, ב'). הדעת נתונה בין שני שמות של ה' כי היא יסוד להבנת ה'. אולי יראה הדבר כפאראדוקס אם נגיד, שהיסוד העיקרי לאמונה היא הכפירה. אולם אין הדבר פאראדוקס כלל. כל הכופר בעבודה זרה כאילו מודה בכל התורה כולה, אמרו חז"ל (קדושין מ', א'). לפני שיבוא האדם להכיר בגדולת הבורא יתברך, יחיד ומיוחד, חייב הוא להכיר באפסות ההבלים והעצבים. אברהם אבינו היה לא רק ה מ א מ י ה ר א ש א ו , כי אם גם ה כ ו פ ר ה ר א ש ו ן . הוא כפר בכל אשר בדו בני דורו, ואביו בחוסם, כדברי בעל ההגדה: "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו — תרח אבי אברהם". וגם לכבשן האש השליכוהו לא בעבור שהאמין בה', אלא בעבור שכפר באלילים.

כך אמר הרמב"ם ז"ל, שם בהלכה ג': "בן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אורכשדים ולערך דין עמהם ולומר, שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה, ושיבר הצלמים, והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם, ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך, כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים — כיון

הראשון ליצירתו. גם בניו אחריו לא הראו נטיות טבעיות לאמונה. מאדם עד נח, במשך עשרה דורות, ירד האדם ממדרגה למדרגה. עד אשר ניצל כביכול את כל סבלנותו של הבורא, וניתם על אשר עשה אותו, והביא מכול מיס ליטחת כל בשר מפני רוע מעללו. ונראת שגם האמונה באלילים באה רק אחרי זמן רב, מאות שנים אחר יצירתו של האדם. על הפסוק: "ולשת גם הוא יולד בן, ויקרא את שמו אנש, אז הוחל לקרוא בשם ה'" (בראשית ד', כ"ו), אומר רש"י: "הוחל לשון חולין, לקרוא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה, לעשותו אלילים ולקרואן אלהות".

אולם זהו רק לכאורה. מדברי הרמב"ם ז"ל בראש הלכות עבודת כוכבים נראה, שקודם אמונת האלילים היתה קיימת כאנישיות אמונת אמת, ורק במשך הזמן טעו בני אדם בעבודה זרה. אלה הם דבריו: "בימי אנש טעו בני האדם טעות גדול, ונבערה עצת חכמי אותו הדור, ואנש עצמו מן הטועים היה. וזו היתה טעותם. אמרו, הואיל והאלהים ברא כוכבים אלו, וגלגלים להנהיג את העולם, ונתנם כמרום וחלק להם כבוד, והם שמיים המשמשים לפניו, ראויין הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד".

שהאנישיות התחילה באמונת אלילים ועברה אחרי כן לאמונה באלקים כותב הרמב"ם ז"ל שם בהלכה ב': ואחר שארכו הימים עמדו בבני האדם נביאי שקר — ומודיע להם צורה שבה מלבו, ואמר זו היא צורת הכוכב פלוני שהודיעוהו בנבואתו, והתחילו על דרך זו לעשות צורות בהיכלות ותחת האילנות ובראשי ההרים ועל הגבעות, ומתקבצין ומשתחווים להם, ואומרים לכל העם שזו הצורה מטיבה ומריעה, וראוי לעבודה וליראה ממנה — ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל עד שנולד עמודו של עולם, והוא אברהם אבינו".

האמונה לפי זה לא פסקה מן העולם. בשרשה וביסודה היתה קיימת גם מנח ועד אברהם, אלא שנשתבשה. ומאמונה באל יחיד ומיוחד עברה לאמונה בעצבים. באמת אין לך מקצוע שבו פלוג הדעות רב כל כך, והטעות מצויה בו, כמו במקצוע האמונה.

ב. אמונות טהורות ואמונות טפלות

האמונה היא כח אדיר וחזק, שברכה רבה בו בשביל האדם. אולם יש לדעת כיצד לנצלו ולהשתמש בו. אם טהורה היא אמונת האדם וטהורות מחשבותיו, אזי הוא משתמש בכח זה להביא על ידו אושר וטובה לו ולכל

על פי שדברים אלו, דבר קטן קראו אותם חכמים (סוכה כ"א) אף על פי כן ראויים הם להקדימם, שהם מיישבים דעתו של אדם תהילה".

מדברי הרמב"ם אנו רואים שמצוה הוזה היא על האדם לחקור ולדרוש ולהבין את דברי ה' על היסוד הזה צריך האדם לבנות את אמונתו. אף כי את עצמותו והיותו של ה' אין ביד האדם לדעת, כאשר הוא למעלה משכלו. אבל זו עצמה ידיעה גדולה וחשובה, הנובעת מהמקור הנאמן של הנפש השכלית. הן תכלית הידיעה, שלא נדע "כי אילו ידעתי היתירי", מכיון שהאדם מורכב ומובל, והבורא יתברך הוא בלתי-מוגבל, אין ביד המוגבל לדעת את עצמותו של הבלתי-מוגבל, ידיעה חיובית.

כן היא גם דעת אריסטו היווני, שהרמב"ם ז"ל קבלה למתאימה לדעת תורתנו הקדושה. ידיעת האל יתברך נובעת מן השלילה ולא מן החיוב. ורק זאת היא הידיעה האמתית, שאין אחריה הרהור וספק כלל. אם נאמר על דבר, שהוא מצוי ומתקיים, באשר החושים מעידים על כך, ידיעה זו אינה שלמה כלל, כי החושים עלולים לשקר ולהטעות. הנה רואה האדם בעיניו את הלבנה והכוכבים שהם קטנים ממנה, ואולם אם יחקור לדעת יבוא לידי ההכרה, שהלבנה אינה לבנה כלל, כי אם ברק מאור החמה, ושהיא הקטנה והכוכבים הנראים לקטנים בעיניו גדולים באמת מן הלבנה מיליוני פעם. כן ישנו כמה הוכחות של טעיות החושים עד שהיו מן הפילוסופים שאמרו, כינודע, שאין ערות גמורה על קיום העולם חיץ מהכרת האדם וחושיו. לא כן ידיעת הבורא יתברך, הנובעת מן השלילה, היינו שאי אפשר לשום דבר להיות מצוי בלעדי מציאותו יתברך, כי היא הסבה הראשונה ועילת כל העילות. הוא מחוייב המציאות, מפני שאי אפשר לשום דבר להמצא אם הוא אינו נמצא. הידיעה על מציאותו היא איפוא הידיעה השלמה בתכלית השלמות. רק דבר אחד צריך לזכור כל המטפל בשאלה זו, והיא, שאין ידיעה כזו מתקבלת אלא על לב מבין ומשכיל בחכמה האמתית. בלי תבונה ודעת אי אפשר להשיגה. לפיכך מוכרח האדם החכם להתמסר בכל כחו, לחקור ולדרוש את דרכי הטבע אשר טבע הקדוש ברוך הוא בעולמו, כדי שישכיר את בוראו הכרה נכונה, ותתעורר בקרבו האהבה והיראה, כי זה כל האדם. מטעם זה בא הרמב"ם לירי מסקנא בסוף הלכות תשובה, וז"ל: "דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל מה שבעולם חיץ ממנה, כמו שצוה ואמר "בכל לבב ובכל נפשך". אינו אוהב הקב"ה אלא בדעת, שידעה, ועל פי הדעת היתה עצמה אהבה, אם מעט מעט ואם הרבה הרבה. לפיכך צריך האדם ליחד עצמו לחיץ ולהשכיל בחכמות ותבונות המודיעות לו את קונו, כפי כח שיש באדם

שגבר עליהם בראיותיו בקש המלך להורגו ונעשה לו גם ויצא לחרוץ. והתחיל לעמוד ולקרוז בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם. ולו ראוי לעבוד, והיה מהלך וקורא ומקפץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא, שנאמר, ויקרא שם בשם ה' אל עולם".

הראב"ד ז"ל משיג עליו ומוכיח, שישנה דעה אחת האומרת, שכן שלש שנים היה אברהם כאשר הכיר את בוראו, ולא המתין עד שהגיע לארבעים — לימי בינה, ואפשר שצדקו שניהם. בהיותו בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו הכרה ילדותית, כפר באילי אביו ושיבר את העצבים. אך התחיל לחשוב, התחיל לכפור באמונת כוכבים, כי יצר לו האל יתברך כליות אמת, שמהן ינק את רגשותיו הנעלים. בצאתו החוצה ובהסתכלו בכוכבים ובירח שאל לתומו, מי ברא אלה? או נתעוררה בקרבו הכרה אלהית ראשונה, והלך וחקר ודרש. וכשהגיע לבינה, כבן ארבעים, עמד על דעתו, והבין והשכיל שהאל יתברך הוא אחד יחיד ומיוחד. אז נגמרה ונתבשלה כפירותו באילנים, ואמונתו הטוהרה באלהים חיים ומלך עולם.

ג. מסורת וחקירה

לא רק אברהם בלבד חקר ודרש עד שעמד על דעתו זו. אף יצחק ויעקב לא הסתפקו בקבלה שקבלו מאבותיהם בלבד. הם קיימו את המצוה: "דע את אלהי אביו ועבדתו". לפיכך אנו מוכיחים בתולדותינו, אלהי אברהם, אלהי יצחק ואלהי יעקב. כל אחד משלשת האבות ידע להבין את היוצר ע"י הבנתו וע"י דעתו. וכן מצוה גם עלינו לדעת את ה' ע"י התעסקות בחכמת הטבע. וכך פוסק הרמב"ם ז"ל בפרק ד' מהלכות יסודי התורה, שמצוה עלינו לחקור בדרכי הטבע ובחזרת הנפש. ובהלכה י' מאותו הפרק הוא אומר: "כל הדברים האלו שדברנו בענין זה, כמר מדלי הם, ודברים עמוקים הם. ובהלכה י"ב: "בזמן שהאדם מתבונן בדברים האלו, ומפיר את כל היצורים וכל ממלאך וגלגל, ואדם כיוצא בו, ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים, מוסיף אהבה למקום, ותצמא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקום כה". ויירא ויפחד משפלותו דלותו וקלותו — וימצא עצמו שהוא ככלי מלא בשה

וכלימה ריק וחסר".
הרמב"ם חושב יסוד זה למצוה מן התורה, אלא שהוא מוסיף ואומר בחלכה י"ג: "ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר. ולחם ובשר הוא, שידע האסור והמותר, וכיוצא בהם משאר המצוות. ואף

איפוא אך למותר. רבנו בחיי שגינה את העוסקים בשאלות והלכות „בכריות“ במקום לעסוק בתורת המצות רצה בעיקר להוכיח לתלמידיו שלא יהיו מתרשלים בחובות הלכות ובתקון המדות. ודבריו מודחים עם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות יסודי התורה. אחרי שפסק כי ידיעת מעשה מרכבה היא הדרגה העליונה ביותר, הוסיף: „ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר — שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה לישוב העולם הזה, כדי לנחול חיי העולם הבא, ואפשר שידעום הכל, קטן וגדול, איש ואשה, בעל לב רחב ובעל לב קשה“.

תמצית דברי הרמב"ם היא, שיסוד השלמות היא העליה המודרגת מדבר קטן לדבר גדול. לכן הוא מצווה בראש ובראשונה ללמוד על מנת לעשות ולקיים את כל מצוות ה', וכל העושים מצד הקבלה נוחלים עולם הבא. ברם על האדם הגדול לשאוף לגדול מזה. אם יחשוב מחשבות גדולות ועמוקות יעלה מעלה מעלה, והנאתו מויו השכינה תהיה לפי המדרגה שיגיע אליה.

ורבנו בחיי, שגער במיפה בתלמידו העוסק בשאלות „בכריות“, ולא שם לב לענינים עיוניים, מסים את דבריו: „ואני שאלתי אחד מהנחשבים לחכמי התורה במקצת מה שזכרתי לך בחכמת המצוות, והשיב אותי, כי הקבלה תעמוד במקום המון כזה וכמה שדומה לה. אמרתי לו, אין זה ראוי אלא למי שאין בו היכולת לעיין בפני מיעוט הכרתו ודחוק הבנתו, כנשים וקטנים וחסרי דעת מן האנשים. אך מי שכה שכלו והכרתו לעמוד על בירור מה שקיבל, ועיכבותו מלעיין בו בשכלו, העצלות והקלות במצות האל ובתורתו, הוא נענש על זה“.

מוכח שגם רבנו בחיי סבר כדעת הרמב"ם, כי הקבלה תעמוד במקום המון, ויספיק לנשים וקטנים וחסרי דעת. הללו המחזיקים בקבלת אבות בתמימות ומאמינים בהקב"ה, הרי הם בני העולם הבא. ומדור בוגן עדן מוכן ומוזמן בשבילם. הר"ן והריטב"א נודדעו בכל זאת מדברי הרמב"ם הנותן מקום לבני אדם לטעות. ורבנו הכסף משנה" מביא בשם רבנו אליהו מורחי ז"ל, שישנם שני מובנים למלה גדול. יש גדול מן הצד האיכותי, והנושא שעליו דנים, ויש גדול מצד הקושי להבין ולדעת את הענין הנידון, וקבלת שכר על העסק בו. והוא מסכם: „ומעשה אין טענה מהכני „גדול“ שניתן למעשה מרכבה“, כי „מעשה מרכבה“, אם נקרא גדול מהחכמה התלמודית, הנה הוא גדול מצד גודל הדרוש ומעלתו בשני האופנים יחד, שהם גודל נושא הדרוש ועומק מושגו. ואולם החכמה התלמודית, אעפ"י שאינה חוקרת על נושא גדול, כגודל מעשה מרכבה, שהרי הדרוש במעשה מרכבה הוא בין לחכמי הקבלה ובין לחכמי המחקר, בכורא יתברך עצמו, ונושא החכמה התלמודית הוא. מצותיו של הכורא

לעולם הבא, אך לא נהנה מויו השכינה. לא כן ר' חנינא, שקנה את עולמו בכמה

שעות, ושם לילות כימים להכין את לבו לזיו השכינה.

ד. חכמה וחסידות — איזו מהן מנחילה עוה"ב?

למרות ההגיון הבריא, שרק חכמים ינחלו עוה"ב, צעקו רבים ככרוכיא על כן. שיטה זו מסוכנת היא ליהדות. לדעתם, היא מוציאה ח"ו משפט כליה על רוב בני האדם. ההמונים הפשוטים, התמימים והישרים, הוהלכים לפי תום אמונתם. אלה מקריבים את עצמם על קדושת שמו יתברך, וסובלים יסורים יום יום, נרדפים הם על ששומרים את מצות ה' ומדקיקים בהן לפעמים יותר מן החכמים. היתכן שאלהי המשפט לא יעשה משפט, וכל המון בית ישראל, המורדפים בלי חשך על שמלו את בניהם ועל ששמרו את השבת ומועדי הקודש, ועל שלא געלו את נפשם במאכלות אסורים, הלובשים צניצת, מניחים תפילין, ומתפללין ושופכים את לבם לפני אביהם שבשמים כבן המתחטא לפני אביו — האם עליהם יוצא משפט שלא יזכו לאור העליון ולזיו השכינה, שחיבבות גם בבערותם ובא-ידיעתם? זו דעה בלתי אפשרית. ודאי שעל דעת רבנו בחיי לא עלה לחשוב כן. הוא כודאי לא דרש, אלא מהמכנינים בעם, והמשכילים המזוהרים כוחר הרקיע, שלא יסתפקו בקבלה בלבד „שהיא מספיקה רק לנשים וקטנים ואנשים חסרי דעת“. הן מדבריו אלה נראה ברור, שלסוגים אלה, קטנים וחסרי דעת, מספיקה הקבלה בלבד. ואשרי תלמי דרך ההולכים בתורת ה', ואין ספק כי גם לאדם הפשוט והישר תמצא צורה של שכר ומחסה תחת כנפי השכינה. גם הוא יתענג על נועם ה' בהיכל קדשו. והלא גם לחלמידי חכמים ולצדיקים אין חלק שוה בעולם הבא. כל אחד נכוח מחופתו של חבירו, אמרו חז"ל. וכשם שבעולם הזה מתחממים אנשי ההמון כנגד אורם של תלמידי חכמים, ומדבקים בצדיקי הדור, כן יזכו גם בעולם הבא ליהנות מפרורי שולחנם הרחנים. הם לא יכרתו ח"ו לעולם, ולא ילכו לאבדון — העונש הנורא ביותר לפי הרמב"ם ז"ל

בהלכות תשובה.

אמנם הדין מחייב, שישכח האדם כל הכלי העולם הזה ויהיה „שונה כאהבת ה' תמיד“, בלי הרף וכלי הפסק כל שהוא. אבל התורה לא ניתנה למלאכי השרת. ולאדם, כאשר הוא אדם, יש תמיד מלחמת היצר, ושאוץ שבעיטה המעכב אותו מלעסוק בתורה תמיד. לפיכך מצרף הקב"ה את האדם לחיי הרחמים לדין ומחשבה טובה ורצון טוב למעשה, ומכשיר את האדם לחיי העולם הבא.

הסערה שהטילו אחדים בדברי רבנו בחיי ורבנו משה בן מיימון ז"ל הוא

לקיסר ואמרו לו, בן ביתך מצאנו אמש. אמר לו, בני, אתה מכיר אותי? אמר לו, לא. אמר לו, והאידך אתה בן ביתי? אמר לו, בבקשה ממך, איני בן ביתך. אלא כך בטחתי, שאלמלא אמרתי כן היו מכין אותי. אמר להם, בשביל שבטח בן הניחוחו, כך, דוד, אמר: אלהי בן בטחתי, אל יעלצו אויבי לי, ולא את לבבי, אלא כל קויד לא יבושו, ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך. יש אנשים, שכשיביאום לפני הקב"ה וישאלום: בני, אתם מכירים אותי? יענו, לא. אבל דבר אחד יש בלבם, והוא הבטחון והאמונה בה, וכדאי הוא דבר זה שיעצם לחיי הנצח.

ויפה תיקנו בברכת "על הצדיקים" — ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת, ושים חלקנו עמם לעולם, ו ל א נ ב ו ש כ י כ י ב ב ט ח נ ו. עזות היא, לכאורה, מצדנו, לכלול את עצמנו עם הצדיקים והחסידים בני העליה המעטים שבעולם. לפיכך אנו מסיימים, "ולא נבוש כי בך בטחתי". אף מי שאין לו כי אם ידיעת בית רבו, בכ"ב האותיות שבא"ב לא יבוש אם בטח בה. זכורים לנו ההתלהבות וחוס הנפשי של המוני העם הפשוט בהגידם תהלים. באוני מצלצל עוד קול התהלים בבית הכנסת של החייטים בעירתי הקטנה. חייט פשוט וירא-שמים גדול היה עובר לפני התובה ומשמש שליח צבור לאחיו העניים. בקול אדיר ונעים היה קורא פסוק אחרי פסוק. וכל נימי נפשו לוו את נגינתו, בפתחו: "אשרי תמימי דרך הזולכים בתורת ה'". וכלום אפשר להעלות על הדעת כי תמימות שכיו לא תבוא על שכרה בעולם שכולו טוב? כלום אפשר לתאר שחתת כנפי השכינה ימצא לו מקום רק אותו אברך שלא היה לו זמן להאריך בתפלתו, מפני שלא רצה להניח חיי עולם, תורתו ולעסוק בחיי שעה, תפילה, ואותו ירא חטא המלא כיסופין לה' יעמוד מאחורי הפרגוד, ככלי מלא בושח וכלימה על שאינו יכול להסתופף בצל כנפי השכינה? האמונה היא הקשר האמין שבין ישראל לאלקיו, כלשון הנביא "וארשתך לי באמונה". אבינו הראשון האמין בה' ויחשבה לו לצדקה. זה היה השיג הראשון של אברהם אבינו. וכך הורו חכמים: "אין הגליות מתכנסות לעתיד לבוא. אלא בשכר האמונה, כמו שכתוב, אתי מלבנן כלה, אתי מלבנן תבואי, תשרי מראש אמנה". האמונה השרתה על בני ישראל את רוח השכינה, כמו שנאמר, "ויאמינו בה' ובמשה עבדו, או ישיר". ויפה אמר ר' יוסטא, שהר יש על גבול א"י, ואמונה שמו (טור אמנו) — העומד מצד זה של ההר, הריחו בארץ ישראל, מפני הלאה, הרי הוא בחיץ לארץ. ע"י האמונה, אמרו חז"ל, זוכין לעוה"ז ולעוה"ב, כמו שכתוב, אמונים נוצר ה'. היא היסוד האחד שחכמוק העמיד עליה את הכל, כאמרו: "וצדיק באמונתו יחיה".

יתברך, מכל מקום למעשה, גדול בשביל האדם הנושא התלמודי. מצד גדול הנושא ועמקותו, מעשה מרכבה גדול. אבל מצד השכר והתועלת לאדם, התכמה התלמודית היא השרוש והעיקר, אשר בה ועל ידה יזכה לחיי עולם הבא. יותר מאשר ע"י שאר מיני החכמות, ומצד זה, היא החכמה הגדולה ביותר. זהו תוכן דברי ר' אליהו מזרחי. ברם מי שמתבונן בדברי הרמב"ם יראה, שפשטות כוננתו היא, שהחכמה התלמודית ופסקי ההלכות, וידיעת המצוות המעשיות, האסור והמותר, הם לחם ובשר, שמכליעים אין קיום ליהודי, אלא הפותחים לפניו גם שערי גן עדן ומכניסים אותו לחכמים, אשר חנן אותם מספיקים להמון בית ישראל, אבל אינם פוטרם את החכמים, אשר חנן דרכי ה' בלב מבין וכדעה מיושבת, שלא יתאמצו לחקור ולדרוש, כדי להבין את דרכי ה', ולהגדיל את אהבתם ויראתם לבורא יתברך, על ידי ההתבוננות בכל הדברים המופלאים. על ידי זה יזכה אדם לאור הגנוז ויראה פני השכינה.

ה. דברי התהלים

דברים מיוחדים על נושא זה נמצאים בספר התהלים. ביקש דוד המלך עליו שלום, אמרו חז"ל, שבשעה שיאמרו ישראל מזמורי תהלים יהיו נחשבים בעיני המקום כאילו עסקו בנגעים ובאהלות — התלכות החמורות שבתורה, שבעל-פה. לא רצה "נעים זמירות ישראל" לנתול כבוד וזכות לעצמו בכך, הוא לא דאג אלא את דאגת העניים כדעה, שלא זכו להבין את התלכות החמורות, כי לא באו בסוד חכמים ומבינים, שגם הם יזכו להתעלות על כנפי שירתו, זמרת יהי.

עוד התפלל דוד ואמר: אלהי בך בטחתי, אמר ר' יצחק, בכ"ב אותיות, שבא"ב בטחתי (ילקו"ש תהלים, כ"ה). זהו אולי היסוד לאותה אגדת חסידים, שיהודי כפרי פתח ואמר ביום הכפורים בבכי ובהתרגשות-נפש גדולה: רבש"ע, איש פשוט הנני, לא זכיתי להגות בתורתך, אף להתפלל איני יודע. יותר מאותיות א"ב לא למדתי מימי, צוה נא למלאכך הקדושים עושי רצונך, שיקחו את כ"ב האותיות שאני מגיש לפניך, ויקשרו אותן, ויעשו מהן עטרה לראשך, כביכול, ויהי רצון מלפניך כאילו התפללתי, תפלת חכם והגון. ואמרו, שדברי

איתו כפרי עשו רושם גדול בעולם העליון. ומה יפה אותו סיפור שספרו רז"ל בקשר עם דברי ר' יצחק (שם): מעשה היה בקיסרי, והיה שם איש אחד שמצאנו שומרי המדינה מסתובב בחוצות קריה בחשכת הלילה, וחשדוהו בגנב, תפשוהו, אמר להם, הניחוני, בן ביתו של מלך אני. כיון ששמעו כן, הניחוחו ושמרוהו עד הבוקר. בבקר הביאורו